

Gulyás Ábel PhD-hallgató,
Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar
Büntetőjogi Tanszék

Marcus Tullius Cicero: Válogatott vádbeszédek¹

Néhány hete jelentek meg a Lectum Kiadó kiadásban *Marcus Tullius Cicero Válogatott vádbeszédei* Nótári Tamás fordításában, bevezető tanulmányával és jegyzeteivel, mintegy a 2009-ben megjelent *Válogatott védőbeszédek I–II.* és több Cicero-monográfia folytatásaként.² A *Válogatott vádbeszédek* a Caius Verres, Szicília helytartója ellen lefolytatott perben elhangzott beszédek tartalmazza. Ez volt az a per, amelyben Cicero (pályafutása során egyetlen alaklommal) vádlói szerepkörben lépett fel. A kötet hét beszédet ölel fel: a *Divinatio in Caeciliumot*, a Verres elleni első, és az Verres elleni második, öt könyvből álló beszédet – a beszédek különös érdekessége, hogy közülük csak az első kettő hangzott el a perben, illetve a per előkészítő szakaszában, az öt könyvből álló második beszéd (ami valójában öt önálló beszéd) csak írásban született meg, amelyekben Cicero a per bizonyítékanyagát adta ki politikai publicisztikaként.

Marcus Tullius Cicero 106-ban született lovagrendi családból Arpinumban, retorikai és jogi tanulmányait Rómában végezte a kor legkiválóbb jogtudósainál, a Scaevoláknál. *Homo novusként* (vagyis olyan férfiként, akinek az ősei közül még senki sem töltött be vezető tisztséget, és nem volt a szenátus tagja) az *advocatusi* pálya ideális felemelkedési lehetőséget nyújtott számára. Első beszédeit, a *Pro Quinctiót* és a *Pro Roscio Amerinót* huszonöt és huszonhat éves korában mondta el. Ezek közül a második beszéd bírt nagyobb jelentőséggel közéleti pályafutására: az Ameriából származó Sextus Rosciust azzal vádolták, hogy 81 őszén bérgyilkosokkal Rómában megölette apját, és Cicero elvállalta védelmét. Az ügy kifejezetten

¹ Fordította, jegyzetekkel ellátta és a bevezetést írta Nótári Tamás. Szeged, Lectum Kiadó, 2010. 412 oldal

² A fordító-szerző Ciceróhoz kapcsolódó munkái közül lásd Nótári T.: *Cicero, Négy védőbeszéd.* Szeged, 2004; *Jog, vallás és retorika. Studia Mureniana.* Szeged, 2006; *Hogyan nyerjük meg a választásokat? Quintus Tullius Cicero: A hivatalra pályázók kézikönyve.* Fordította, a jegyzeteket, az előszót és az utótanulmányt írta Nótári Tamás. Szerkesztette és a kísérő tanulmányt írta Németh Gy. Szeged, 2006; *Law, Religion and Rhetoric in Cicero's Pro Murena.* Passau, 2008; *Cicero, Válogatott védőbeszédek I–II.* Szeged, 2009.

veszélyesnek ígérkezett, ugyanis a gyilkosság idején ugyan már befejeződtek a proskripciók, ám az idősebb Roscius neve valahogyan mégis felkerült e listára, vagyonát elárverezték, mindezen machinációk mögött Chrysogonus, Sulla bizalmasa állt. Cicero zseniális szónoki fogásokkal elhatárolta Sullát Chrysogonus tettétől, a vádlottat pedig felmentették. Cicero ugyanakkor jobbnak látta, ha kétéves tanulmányútra megy Görögországba, ahol retorikai képzettségét tovább csiszolhatta. Miután visszatért Rómába, betöltötte a *cursus honorum* szokásos állomásait, 76-ban Szicília nyugati részének *proquaestor*a lett, 66-ban *praetor*i, 63-ban *consul*i hivatalt töltött be. Az ebben az évben kirobbanni készülő Catilina-összeesküvés leleplezése és leverése után Cicerót a nép és a szenátus mint Róma megmentőjét ünnepelte, és megkapta a *pater patriae* címet, amire élete végéig igen büszke volt. A következő esztendő az ún. első triumvirátus létrejöttét készítették elő, Cicero azonban nem kívánt Caesar politikájához közeledni. 58-ban a néptribunus Clodius elfogadtatott visszaható hatállyal egy törvényt, amely hatására Cicero egy évre száműzetésbe kényszerült. A száműzetésből 57-ben visszatérő Cicero már nem nyerhette vissza közéleti befolyását, elméleti – szónoklattani, filozófiai, etikai, állam- és jogelméleti – munkássága is ebben az időben bontakozott ki a maga teljességében. 51-ben Kilikia helytartója lett, majd a polgárháború során Pompeiushoz csatlakozott, ám Caesar 47-ben megbocsátotta e választását. Caesar meggyilkolása után ismét a politikai figyelem középpontjába került, s elmondta Marcus Antonius támadó híres *Philippicáit*. Az második triumvirátus felülkerekedését követően Marcus Antonius proskribálta Cicerót, akit Antonius pribékjei 43-ban gyilkoltak meg.

A Verres elleni beszédek elmondására 70-ben került sor, miután Szicília lakosai felkérték, hogy lássa el a vádat az őket három éven át módszeresen fosztogató *propraetor* ellen. Az első beszéd, a *Divinatio in Caecilium* a pert megelőző szakaszban hangzott el, s ezzel Cicero a szintén a vádat képviselni akaró Caeciliusszal szemben elérte, hogy őt bízzák meg a bizonyítékok összegyűjtésével és a vád képviseletével. E vitát az indokolta, hogy Caecilius mint Verres egykori *legatus*a a *praevaricatio*, vagyis a büntetőeljárásban a vádlottal való összejátszás, a vádak bizonyítékainak elhallgatását és elsikkasztását készült megvalósítani. A Caecilius elleni beszéddel Cicero elérte, hogy elnyerje a vádemelés jogát, és egyúttal száztíz napos határidőt kapott a *praetor*tól a bizonyítékok feltárására és összegyűjtésére. A *Verres elleni első beszéd (Oratio in Verrem prima)* nem a megszokott, összefüggő perbeszéd képét mutatja, hanem közvetlenül a bizonyítékok felsorolására koncentrálódik, az öt könyvből álló *Verres elleni második beszéd (Oratio in Verrem secunda)* mindenre kiterjedő részletességgel pótolja az összefüggő perbeszédet: az első könyv Verres

előéletével, az ezt követő négy pedig Szicíliában elkövetett bűntetteivel foglalkozik. Az öt könyvet felölelő második beszéd sohasem hangzott el a törvényszék előtt: a vádlott nem várta meg a per befejezését, hanem önkéntes száműzetésbe (*exilium*) ment. Az első beszéd tömörségét azzal magyarázhatjuk, hogy Verres pártfogói megpróbálkoztak a per elnapolásával, hogy arra – tekintettel az őszi, sok héten át tartó ünnepsorozatra és a törvénykezési szünetre – csak a következő évben kerülhessen sor, amikor már a Verres-klika emberei foglalják el a fontosabb *magistraturákat*, és lehetőségük nyílik az eljárás befolyásolására. Az első tárgyalásra 70. augusztus 5-étől 13-áig került sor, Cicero ebben bebizonyította, hogy hároméves helytartósága alatt Verres negyvenmillió *sestertium* zsarolt ki a sziget lakóitól, a második tárgyaláson, szeptember 20-án Verres már nem jelent meg, hanem kincseivel együtt száműzetésbe ment. Különös egybeesésnek tűnhet, hogy Verres ugyanazon proskripciós hullámnak esett áldozatul, mint Cicero, őt is Antonius végeztette ki, miután még értesülhetett egykori vádlója haláláról.

Verres és a szicíliai közállapotok jellemzése kapcsán Nótári találóan ezt írja: „*A Cicero által Verres szicíliai helytartóságáról festett rendkívül komor kép első látásra túlzónak látszik, és – tekintettel arra, hogy az teljes valójában csak a második, a vádlott száműzetésbe vonulása után keletkezett második, soha el nem hangzott, a cáfolat lehetőségét eleve kizáró beszédben bontakozik – talán bizonyos pontokon valóban egyoldalúnak tűnhet, ám azt a felsorakoztatott tanúvallomások és okiratok alapján mégis helytállónak kell ítélnünk. Cicero nem csupán szörnyetegnek, hanem a történelemben példátlan szörnyetegnek ábrázolja Verrest, azonban éppen az egyéb zsarolási ügyek, amelyekben Cicero védőként lépett fel, azt engedik valószínűsíteni, hogy bizonyos visszaélései korántsem tekinthetők egyedülállónak és példátlanoknak a köztársaság utolsó századában. Míg a Rómában tevékenykedő magistratusok intézkedései ellen collegájuk, illetve collegáik, valamint a néptribunusok felléphetek, addig a provinciai magistratusok esetében kizárólag a szenátusi ellenőrzés működött – illetve működhetett volna, amennyiben a szenátust nem foglalta volna le egyfelől az ekkortájt egyre viharosabbá váló kül- és belpolitika, másfelől pedig nem kovácsolta volna össze a rend tagjait legtöbbször alig megbontható véd- és dacsövetség. A provinciai magistratusok tehát bizonyos mértékben önmérsékletükre és jellemzilárdságukra voltak utalva, ám ezen értékeket a polgárháborús időszak zűrzavara nagyban aláásta.*”

A Verres ellen emelt vád a *crimen repetundarum*, vagyis a tartomány lakosai ellen elkövetett zsarolás és egyéb visszaélések tényállása alá sorolható be, amibe nemcsak a szűkebb értelemben vett zsarolás, hanem a kényszerrel megkötött szerződések és a

jogellenesen kiszabott büntetések, valamint a törvénytelenül kivetett adók is beletartoztak. A Verres elleni első beszéd bizonyítási eljárás bevezetésével szolgált, amelyben Cicero három fő pont köré csoportosította mondandóját: először a vádlott előéletét taglalta, majd Verres támogatóinak időhúzásra alapozó taktikáját leplezte le, végül a bírák lelkiismeretére próbált hatni a kényes politikai helyzetre rávilágítva. A Verres elleni második beszédben Cicero azt a fikciót vette alapul, mintha Verres megjelent volna a második tárgyaláson. A második beszéd öt könyvében Cicero megpróbálta ugyan számos szónoki eszközzel fenntartani a változatosságot, azonban a beszéd nélkülözi a *dispositiót*, vagyis a tényanyag olyan módon célzatos adagolását, hogy a hallgatót a közlés sorrendisége szükségképpen a szónok érveinek elfogadása felé terelje. Az első könyv (*De praetura urbana*) a vádlott előéletét tárja fel, a második könyv (*De praetura Siciliensi*) közvetlen képet ad Verres szicíliai helytartósága során elkövetett jogsértéseinek módszereiről, harmadik könyv (*De re frumentaria*) Szicília mezőgazdaságához kapcsolódik, és az adókiszabás és -behajtás módját, a jogosulatlan adókövetelések törvényellenes kizsarolását tárgyalja, a negyedik könyv (*De signis*) Verres azon rablásaival és erőszakos cselekményeivel foglalkozik, amelyek műkincsek megszerzésére irányultak, az ötödik könyv (*De suppliciis*) a büntetőbíráskodást is magában foglaló főhatalommal való visszaélést, a Szicéliában élő római polgárok jogellenes kivégzéseit részletezi.

A magyar nyelven teljes terjedelmükben első alkalommal olvasható *Verrinák* több szempontból érdekes források mind a római jogászok, mind az ókortörténészek számára. Máshonnan meg nem ismerhető adalékokat közölnek – csak néhány területet kiragadva – a római *praetori* jogszolgáltatás és *edictum*kibocsátás mindennapjairól, az adórendszer és a közigazgatás részleteiről, a büntetőhatalommal való visszaélés gyakorlatáról, ami közvetve a római „büntetőjogról” ad érdekes képet, a középítkezések felügyeleti jogköréről, az adóbérlőtársaságok működéséről, valamint az öröklési jog intézményeiről. A fordítás precízen adja vissza a terminológiát, ugyanakkor azonban jól ülteti át anyanyelvünkre a cicerói stílus jellegzetességeit, az emelkedett fogalmazásmódot, a hosszú, de áttekinthető körmondatokat, az életteli leírást és a Ciceróra annyira jellemző humort és iróniát. A *Verrinák*at tartalmazó kötet retorikai értéke mellett forráskiadvánnyként is alapvető, tudományos értékkel bíró szakmunka, és a további kutatáshoz számos inspirációt nyújtó mű.